

NOWOJORSKI MECZET RZECZYPOSPOLITEJ

**Historia gminy tatarskiej
w Stanach Zjednoczonych**

ANTONI PRZEMYSŁAW KOSOWSKI

NOWOJORSKI MECZET RZECZYPOSPOLITEJ

**Historia gminy tatarskiej
w Stanach Zjednoczonych**

Wrocław-Bydgoszcz 1432/2011

Współpraca:

Alyssa Ratkewitch

Redakcja i korekta:

Musa Czachorowski

Copyright by Ćaxarxan Xucaliq

Zdjęcia pochodzą ze zbiorów gminy tatarskiej w Nowym Jorku oraz Archiwum Miasta Nowego Jorku (New York Department of Records, Municipal Archives, „Tax” Department Photograph). Publikowanie ich w jakiegokolwiek formie bez zgody autora lub wydawcy, zabronione.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or any information storage or retrieval system, without prior permission in writing from the publishers or the author.

Inicjatywa wydawnicza:

Ćaxarxan Xucaliq, Wrocław 1432/2011, ahma@wp.pl, 604 136 386

- Musa Czachorowski
- Iza Melika Czechowska

Skład i druk:

Agencja Wydawnicza „ARGI” R. Błaszak, P. Pacholec, J. Prorok
ul. Żegiestowska 11, 50-542 Wrocław

ISBN 978-83-60425-71-8

„Udało mi się ostatnio zebrać garść informacji o życiu muzułmanów zamieszkałych w Nowym Jorku. Jest ich tu ogółem 18,500 osób różnej narodowości: Turcy, Malajczycy, Arabowie, Hindusi, Tatarzy z Idel-Uralu oraz Tatarzy polscy. Stosownie do narodowości muzułmanie ci zgrupowali się w sześciu odrębnych organizacjach o zabarwieniu wyznaniowym. Jest rzeczą bardzo znamionną i miłą dla nas, muzułmanów polskich, że jedyny meczet istniejący w Nowym Jorku został zbudowany właśnie przez Tatarów z Polski i należy do ich organizacji”¹

Leon Najman Mirza Kryczyński

SŁOWO OD AUTORA

O meczecie w Nowym Jorku przeczytałem w książce *Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich*². Istnieją tam jednak zaledwie wzmianki, opisy do ilustracji, a chciałem dowiedzieć się o tym czegoś więcej, pogłębić swoją wiedzę. Myśl ta dojrzewiała we mnie przez kilka lat, podczas których gromadziłem wiadomości na ten temat, aż w końcu postanowiłem napisać do Stanów Zjednoczonych. Poprzez Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku skontaktowano mnie z miejscową badaczką – wolontariuszką, Agnieszką Petlą. Dzięki poparciu i donacji Stefana Chazbijewicza, przewodniczącego Muzułmańskiej Gminy

---

¹ L. N. M. Kryczyński, *Emigracja Tatarska w Ameryce*, Przegląd Islamski, t. 4, Warszawa, 1936, s. 11.

² A. Drozd, M. M. Dziekan, T. Majda, *Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich* (Katalog zabytków tatarskich. Tom III), Res Publica Multiethnica, 2001, zob. ilustracje: 103, 105-106, 164-165.

Wyznaniowej Muzułmańskiego Związku Religijnego (MZR) w Bydgoszczy, sprawdzono zawartość miejscowych archiwów. Nawiązałem również kontakt z sekretarzem gminy tatarskiej w Nowym Jorku, Alyssą Ratkewitch, która udostępniła materiały gminy, za co serdecznie jej dziękuję. Wydaniem publikacji zajął się Musa Czachorowski, znany redaktor i wydawca tatarski.

W pracy oparłem się głównie na materiałach prasowych uzupełnionych nielicznymi źródłami naukowymi oraz dokumentami, które zachowały się w zbiorach członków społeczności, instytucji publicznych i archiwów. W ten oto sposób powstała ta krótka monografia, mająca na celu przedstawienie, na podstawie dostępnych źródeł tekstowych i obrazowych, historii gminy tatarskiej, założonej oraz utrzymywanej przez imigrantów z terenów dawnej Rzeczypospolitej.

Antoni Przemysław Kosowski

WSTĘP

W literaturze polsko- i angielskojęzycznej, która wzmiankuje o tatarskiej gminie nowojorskiej, często mowa jest o imigrantach, „polskich muzułmanach-Tatarach”. Określenie to stanowi pewne uproszczenie, nadużycie³. Sugeruje jednak ich afiliację z Polską, rozumianą w tym kontekście jako Rzeczypospolita Polska, państwo wieloetniczne i wielowyznaniowe.

Tatarzy udawali się do Ameryki w celu poprawy warunków życia. Nie tylko pomagali tam sobie wzajemnie, ale starali się wnieść istotny wkład w rozwój nowego miejsca zamieszkania, miasta i kraju, stając się częścią tamtejszego krajobrazu oraz przykładem samoorganizacji. Wykreowali również wspólną przestrzeń dla współwyznawców, zapewniając im posługę religijną i społeczną. Byli to „emigranci przeważnie z ziemi wileńskiej, grodzieńskiej, mińskiej i kowieńskiej, którzy znaleźli się w Ameryce przed wojną światową, wyparci z rodzinnych gniazd przez nędzę ekonomiczną i konieczność poszukiwania zarobków”⁴. Stanowili

---

³ Większość Tatarów Rzeczypospolitej zamieszkiwała terytorium ówczesnej Litwy i do końca I wojny światowej mówiono o nich Tatarzy litewscy, również Lipkowie (od tureckiej nazwy Litwy) lub Muślimowie.

⁴ L. N. M. Kryczyński, op. cit., s. 11, zob. również A. Miśkiewicz, *Tatarzy Polscy 1918-1939. Życie społeczno-kulturalne i religijne*, PWN, 1990, s. 23; „Tatarzy emigrujący do Stanów Zjednoczonych pochodzili w większości z ziem białorusko-litewskich”.

znaczną liczbę, około 500 osób, w porównaniu do ogólnej ilości Tatarów pozostałych w Starym Świecie, którą szacowano na dziewięć tysięcy⁵. Część z tych emigrantów tatarskich osiedliła się w Nowym Jorku⁶.

DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA

2 lutego 1907 r. w Williamsburgu, dzielnicy w północnej części Brooklynu, Tatarzy powołali do życia organizację pod nazwą Lithuanian Tartar Society (Towarzystwo Tatarów Litewskich)⁷. Posiadała ona własny statut, Constitution of The Lithuanian Tartar Society, uchwalony 28 lutego 1911 r., opublikowany w języku rosyjskim i angielskim. Zachował się jego fragment, który ukazuje ideę funkcjonowania społeczności⁸. 29 listopada 1927 r. organizacja przekształciła się w American Mohammedan Society (Amerykańskie Towarzystwo Muzułmańskie)⁹, a 22 sierpnia 1934 r. zatwierdzono nowy statut. Opracowywali go: Józef Aleksandrowicz, Dawid Radkiewicz, Stefan Radkiewicz, Bekir Radkiewicz, Józef Szabanowicz, Michał Abramowicz, Sulejman Gembicki, Ibrahim Bogdanowicz, Jakub Safarewicz, Jan Bazarewski, Jakub

⁵ „Liczbę c-ca 9000 Tatarów litewskich mieszkających dziś w Polsce, na Litwie i Białorusi sowieckiej należy uzupełnić o c-ca 500 tych Tatarów litewskich, którzy przed wojną światową wyemigrowali w poszukiwaniu pracy do Stanów Zjednoczonych Ameryki Płn.”; S. Kryczyński, *Tatarzy litewscy. Próba monografii historyczno-etnograficznej* (jako t. III Rocznika Tatarskiego), Warszawa, 1938, s. 310, zob. również L. N. M. Kryczyński, op. cit, s. 11; „Liczba to dość znaczna, skoro się zważy, że ogólna ilość Tatarów w Polsce wynosi obecnie około 6000 osób, a na Litwie Kowieńskiej i na Białorusi Sowieckiej (w mińszczyźnie) zaledwie 2500”.

⁶ Inne skupiska znajdowały się m.in. w północno-wschodniej części stanu New Jersey, Connecticut i Massachusetts. Istniała również niewielka kolonia na Florydzie; *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, praca zbiorowa pod red. S. Thernstroma, A. Orlov, O. Handlin, Belknap Press of Harvard University, 1980, s. 990 (hasło: Polish or Lithuanian Tatars).

⁷ Zob. ilustracja nr 1, ze zbiorów gminy.

⁸ Zob. ilustracje nr 2 i 3, ze zbiorów gminy.

⁹ Zob. ilustracja nr 4, ze zbiorów gminy.

Gembicki, Adam Mucha, Abraham Woronowicz, Abraham Szabanowicz i Stefan Bogdanowicz¹⁰.

Zgodnie ze statutem, do organizacji mogli należeć muzułmanie bez względu na przekonania polityczne. Jej podstawowym zadaniem było bowiem jednoczenie amerykańskich wyznawców islamu. Obowiązywała składka członkowska jednorazowa (od 20 do 100 dolarów) i miesięczna. Udzielano zapomogi materialnej w wypadku choroby, kalectwa, niezdolności do pracy, śmierci; rodzinie zmarłego wypłacano wówczas 75 lub 250 dolarów w zależności od tego, czy była to osoba nieletnia, czy też dorosła¹¹.

W zarządzie organizacji zasiadali: Tom Morawski (prezes), Aleksander Jasiński (wiceprezes), Jan Smolski (sekretarz), Sam Alijewicz (sekretarz generalny), Sam Chazbijewicz (sekretarz finansowy).

Prezes Morawski, syn Józefa i Zofii z Kryczyńskich, wywodził się z Dowbuciszek w pow. oszmiańskim woj. wileńskiego¹² (przed II wojną światową. Obecnie w gm. rejonowej Soleczniki Rep. Litewskiej).

DZIAŁALNOŚĆ RELIGIJNA

Każdemu członkowi organizacji przysługiwało miejsce pochówku. Nabyto dwa place za 25 tysięcy dolarów. Jeden przeznaczono na cmentarz muzułmański¹³, drugi podobno pod budowę meczetu. W rzeczy-

¹⁰ L. N. M. Kryczyński, op. cit., s. 12.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Gmina posiada obecnie kwaterę na cmentarzu znajdującym się w Queens, stanowiącym część Cedar Creek Cemetery; informacja pochodząca od sekretarza gminy.

wistości, zaadoptowano w tym celu istniejący już budynek. Imamem społeczności był Sulejman Rafałowicz¹⁴, Tatar z Wileńszczyzny.

„Nikt nie modlił się bardziej żarliwie do Allaha, niż ten Imam Rafałowich [!]. Przyniósł islam do Ameryki z Polski w roku 1912 [!], kierując się miłością do swojej religii. Nie mając pieniędzy, napotykał trudności w ustanowieniu gałęzi islamu w nowym kraju. Pracował jako kuśnierz, zapewniając swojej rodzinie bardzo skromne utrzymanie. Udało mu się zaoszczędzić kilkaset dolarów. Stopniowo gromadził wokół siebie innych Europejczyków wyznania muzułmańskiego i stworzył kongregację. Byli zbyt biedni, by odbyć przepisaną pielgrzymkę do Mekki, ale udało im się założyć własny kościół [tzn. meczet]”¹⁵.

W literaturze naukowej znajdujemy opinię, iż Tatarzy Rzeczypospolitej stworzyli pierwszą w Nowym Jorku organizację (corporate body – osobę prawną), która zakupiła nieruchomość w celu praktykowania religii islamu. Prawdopodobnie wynajmowali lokal, wykorzystywany m.in. jako miejsce modlitwy, do roku 1931, kiedy to przejęli w posiadanie trzy budynki – 104, 106 i 108 – na Powers Street¹⁶. Prasa

¹⁴ L. N. M. Kryczyński, op. cit., s. 12.

¹⁵ *Moslems Praying for World Unity, Send Islam a Leader, is a Cry of 209,000,000 Faithful*, „Literary Digest”, 24 października 1936 r., ze zbiorów gminy.

¹⁶ M. Ferris, *To „Achieve the Pleasure of Allah”: Immigrant Muslims in New York City, 1893-1991* (rozdział dziewiąty) [w:] *Muslim communities in North America*, praca zbiorowa pod red. Y. Y. Haddad, J. I. Smith, State University of New York Press, 1994, s. 211. Autor artykułu powołuje się na wywiady z członkami gminy tatarskiej, również na dokumentację urzędową z roku 1931. W trakcie zleconej kwerendy źródłowej odnaleziono w Towarzystwie Historycznym Nowego Jorku dokument potwierdzający fakt, iż nieruchomość była w roku 1932 w posiadaniu organizacji; *The City Record, A Copy of the Annual Record of Assessed Valuation of Real Estate in The City of New York, 1932, Borough of Brooklyn* (Published in Compliance with the Provisions of Chapter 455 of the Laws of 1911, Assessed Valuation of Real Estate), vol. LX, 1932, adres: Powers Street 102 i 104, właściciel: American Mohammedan Society.

nowojorska donosiła wówczas o aktywności nowego meczetu amerykańskiego, znajdującego się pod opieką American Mohammedan Society. Między innymi, 28 kwietnia 1931 r., obchodzono w nim święto eid al-adha i zapraszano wszystkich muzułmanów do wzięcia udziału w zaplanowanej modlitwie i imprezie¹⁷.

W innym czasopiśmie amerykańskim z roku 1937, pojawił się artykuł¹⁸ pt. „Ramadan”. Relacjonowano w nim przebieg miesiąca postu w czystym, lśniącym i udekorowanym motywami kwiatowymi budynku, wyglądającym jak polski kościół, będącym jednak tatarskim meczetem nowojorskim, „jedynym pełnoprawnym”¹⁹ w Stanach Zjednoczonych. Jeszcze sześć lat wcześniej mieścił się tam Tammany clubhouse²⁰, uprzednio kościół protestancki. Odnotowano obecność w meczecie ponad siedemdziesięciu wiernych. Zauważano, iż prowadzący modlitwy imam Sam Rafilowich, mówiący wciąż z obcym akcentem syn imama z polskiej wioski, przebywający w USA od dwudziestu pięciu lat, tj. od roku 1908, nosił zielony fez, co oznaczało, że odprawił pielgrzymkę do Mekki (sic). Stwierdzano, że większość członków społeczności uczęszczającej do meczetu to Tatarzy, potomkowie „hord Tamerlana”, które sześćset lat temu wkroczyły na obszar Rosji. Artykuł kończył się uwagą, iż na święto wieńczące ramadan, eid al-fitr,

¹⁷ Ogłoszenie: *The New American Mosque at 108 Powers St., Brooklyn, N.Y.*, „The New York Times”, niedziela, 25 kwietnia 1931 r., s. 24, ze zbiorów Towarzystwa Historycznego Nowego Jorku.

¹⁸ „Time, The Weekly Newsmagazine”, Volume XXX, Number 20, 15 listopada 1937 r., rubryka: religia, s. 46.

¹⁹ Zob. K. G. Bassiri, *A History of Islam in America: From the New World to the New World Order*, Cambridge University Press, 2010, s. 187, zob. również M. Ferris, op. cit., s. 212; „W 1938 r. „New York Panorama” Works Progress Administration stwierdzała, że muzułmanie z Powers Street zarządzali „jedynym prawdziwym meczetem w mieście”. Dziesięć lat wcześniej jednakże, Marokańczyk Sheik Daoud Ahmed Faisal przybył do Stanów Zjednoczonych (...) i organizował bona fide drugi meczet”.

²⁰ Klub stowarzyszenia, następnie organizacji partyjnej Partii Demokratycznej.

spodziewać się można było zgromadzenia liczącego ponad pięć tysięcy muzułmanów: Arabów, Syryjczyków, Egipcjan, Turków, mieszkańców Indii Wschodnich, ze wszystkich części Stanów Zjednoczonych.

Działalność organizacji na polu religijnym została opisana w artykule „School for Young U.S. Moslems. Far from Mecca, Moslems in New York City are re-educating themselves in the faith of their fathers” („Szkoła dla młodych muzułmanów amerykańskich. Z dala od Mekki, muzułmanie miasta Nowego Jorku uczą się na temat wiary swoich przodków”), opublikowanym w specjalnym wydaniu czasopisma „The U.S.A News Review”²¹, zatytułowanym „Moslems in America. In the U.S. any man can worship as his conscience tells him” („Muzułmanie w Ameryce. W USA każdy człowiek może oddawać cześć według własnego sumienia”). Omówiono w nim prowadzone regularnie w meczecie tatarskim modlitwy oraz lekcje z zakresu podstaw języka arabskiego, recytacji Koranu i religii, w których uczestniczyło dwadzieścioro lub nawet więcej dzieci. W osobnych grupach byli rodzice i osoby dorosłe.

Jednym z nauczycieli, według artykułu być może najbardziej oddanym sprawie, był Abdelmonem Shaker, Egipcjanin z Kairu, przybyły do USA w roku 1943. Ten świetnie mówiący po angielsku muzułmanin, pisał doktorat z chemii na uczelni nowojorskiej, prowadził także firmę eksportowo-importową. Skontaktował się telefonicznie z władzami gminy tatarskiej, pytając, czy nie potrzebują nauczyciela. Ben Jacobs, przewodniczący meczetu (Stephen Benjamin Yakobofsky, pełniący tę funkcję od stycznia 1949 roku do grudnia 1954²²), wyraził zgodę. Shaker pracował, nie po-

²¹ No 42, Vol. III, 26 czerwca 1952 r. Published in Beirut, Lebanon by The United States Information Service, ss. 12-15, ze zbiorów gminy; zob. ilustracje nr 13, 14, 15, 16, 17, 18.

²² Zob. ilustracje nr 6 i 7, ze zbiorów gminy. Kalendarium gminy-organizacji, wykaz przewodniczących, imamów (mułłów).

bierając za to wynagrodzenia. Twierdził, że nagrodą dla niego jest coraz większa liczba młodych ludzi w Ameryce, którzy przychodzą do meczetu uczyć się Koranu.

Imamem młodszych uczestników wspomnianych powyżej zajęć, był uczeń jednej ze szkół średnich w Brooklynie. Imamem osób starszych był natomiast inny Egipcjanin, Abdul Said Ahmad, projektant urządzeń maszynowych, wieczorowo studiujący inżynierię w Brooklyńskim Instytucie Politechniki.

Członkowie społeczności skupionej wokół meczetu, przedstawieni zostali w artykule jako model muzułmanów – naturalizowanych Amerykanów, którzy przybyli z Europy i Bliskiego Wschodu: nauczycieli, sprzedawców, drukarzy, mechaników, policjantów, inżynierów, kuśnierzy, posiadaczy sklepów elektrycznych. Ich wnukowie byli kolejnym już pokoleniem, które grało w baseball i bawiło się na szkolnych potańcówkach oraz piknikach. Mówili z takim samym akcentem brooklyńskim jak ich sąsiedzi.

Meczet budził zainteresowanie lokalnej prasy. „Greenpoint Weekly Star” z 18 września 1959 r.²³ zwrócił uwagę na niezwykłą społeczność religijną, „najprawdopodobniej najstarszą społeczność muzułmańską” w Stanach Zjednoczonych, która modliła się w meczecie przy 104 Powers Street. Jej założycielami nie byli ludzie z Arabii, Turcji czy Persji, ale imigranci z Polski, Białorusi i Litwy, potomkowie „hord tatarskich” Dżyngis-chana. Zaznaczał, że imam meczetu, Alex Yasinsky, pochodził z Klecka (obecnie w obwodzie mińskim Rep. Białoruś), a imam Abra-

---

²³ P. J. Ruches, *Moslem Mosque Worshipers Harken to Days of Ghenghis Khan*, ze zbiorów gminy.

ham Ratkewich, co prawda podjął studia teologiczne w przedwojennej Polsce, urodził się jednak już w Stanach Zjednoczonych, w Bayonne w stanie New Jersey.

Należy dodać, że organizacja tatarska zajmowała się także wydawaniem literatury religijnej. Publikowano m.in. czasopismo „The Crescent” („Półksiężyc”)²⁴ oraz w latach 1973-1975 biuletyn kwartalny pt. „An Nur” („Światło”)²⁵. Jak twierdzi sekretarz gminy, ukazywał się on od roku 1996 do 1998.

PRACA ZAROBKOWA

Pierwsze pokolenie tatarskich imigrantów wykonywało w Nowym Jorku głównie prace fizyczne, m.in. przy obróbce drogich skór futrzanych. Zrzeszali się w związkach zawodowych i podczas Wielkiego Kryzysu, podobnie jak ogół robotników amerykańskich, zmagali się z bezrobociem. Były wśród nich osoby z wyższym wykształceniem amerykańskim, np. Bronisław Jakubowski, czy też studiujący na uczelniach amerykańskich, np. Stefan Szabanowicz i Jakub Szynekiewicz. Tatarzy nie zatrudniali się w służbie państwowej, gdyż wiązało się to z przynależnością do klubów politycznych²⁶. Drugie pokolenie zasiłło szeregi tzw. niebieskich kołnierzyków, kierowców taksówek, inżynierów i nauczycieli²⁷.

---

²⁴ Zob. ilustracja nr 8, ze zbiorów gminy. Wydawane w latach 40. i 50. XX wieku; informacja pochodząca od sekretarza gminy.

²⁵ *Harvard Encyclopedia...*, op. cit., s. 990.

²⁶ L. N. M. Kryczyński, op. cit., s. 11. W artykule nadmienia się także o pułkowniku Aleksandrze Krynickim, który pod względem inteligencji wysuwał się na czoło emigracji tatarskiej w Ameryce. Zajmował się działalnością naukowo-badawczą w przemyśle metalurgicznym. Był jednak mieszkańcem miasta Waszyngton.

²⁷ *Harvard Encyclopedia...*, op. cit., s. 990.

DZIEJE PÓŹNIEJSZE

2 maja 1957 r. organizacja zmieniła nazwę. Zarejestrowana została jako Muslim Mosque (Meczet Muzułmański), a następnie, 16 maja 1963 r., jako Moslem Mosque.²⁸ W latach 50. XX wieku kongregacja liczyła około czterystu osób. Ich liczba ulegała zmianie, gdyż z biegiem lat członkowie społeczności przynosili się w inne części kraju²⁹. Według ustaleń z roku 1980, 70% z nich zawierało małżeństwa wewnątrz grupy, pozostali z Tatarami kazańskimi i krymskimi, także z niemuzułmanami pochodzenia polskiego³⁰. Ich dzieci nie mówiły już po polsku. Powoli zmieniał się etniczny charakter dzielnicy Williamsburg, jednak meczet wciąż służył tatarskiej społeczności.

W roku 1991 organizacja skupiała około dwustu tzw. book members – członków widniejących na liście. W piątki lub niedziele, na modlitwie pojawiała się do czterdziestu wyznawców³¹. Tatarski Moslem Mosque istnieje do dnia dzisiejszego. Członkowie organizacji wpłacają rocznie do jego kasy około 60 dolarów dobrowolnej składki (suggested donation). W przypadku śmierci, z funduszu tego wypłacana jest rodzinie kwota 2000 dolarów³². Obecnie obowiązki przewodniczącego sprawuje Alan Bonowitz, wiceprzewodniczącym jest Jack Sedorowitz, zaś sekretarzem Alyssa Ratkewitch. Modlitwę odprawia imam Erhan Yildirim, z pochodzenia Turek, pełniący tę funkcję również w innym meczecie.

---

²⁸ Zob. ilustracje nr 6 i 7, ze zbiorów gminy.

²⁹ M. Ferris, op. cit., s. 212.

³⁰ *Harvard Encyclopedia...*, op. cit., s. 990.

³¹ M. Ferris, op. cit., s. 212.

³² Informacja pochodzi od sekretarza gminy.

WIEŻ ZE STARYM ŚWIATEM

Leon Najman Mirza Kryczyński, który interesował się życiem Tatarów w Ameryce, nawiązał korespondencję listowną z jednym z emigrantów, nowogródczaninem, pułkownikiem Janem Smolskim, synem śp. Romualda, powstańca 1863 r.

Smolski, w liście datowanym na 18 lipca 1936 r., napisał do niego z Nowego Jorku, że „[...] przesyła imieniem Tatarów polsko-amerykańskich najserdeczniejszy ukłon Szanownemu Panu i naszym braciom – Tatarom. Niech żyje nasza stara ojczyzna! Niech żyje piękna przeszłość pełna dobrych czynów i bohaterowie naszych polskich Tatarów dla ich Ojczyzny!”³³

W okresie powojennym środowisko tatarskie na emigracji podjęło próbę nawiązania kontaktu z gminą w Nowym Jorku. W notatce Komitetu Pomocy Tatarom Polskim pt. „Projekt emigracji Tatarów”, sporządzonej 21.10.1946 r.³⁴, czytamy: „[...] w mieście tym istniała społeczność polska Tatarów Polskich licząca około 800 dusz, zrzeszona w American Mohammedan Society. Kolonia ta powstała na samym początku bieżącego stulecia [tj. XX] i przed wojną utrzymywała tylko luźny kontakt z krajem tak, że spośród przebywających poza granicami Polski Tatarów niewiele tylko wiedzą, czy i kogo ze swych krewnych posiadają w Nowym Jorku. Dotychczas tylko dwie rodziny nawiązały kontakt ze swymi krewnymi w Nowym Jorku i są obecnie w trybie ułatwiania formalności wyjazdowych do Stanów Zjednoczonych”. Za-

³³ L. N. M. Kryczyński, op. cit., s. 12.

³⁴ Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (IPMS), zespół MSZ, sygn. A.11.E,teczka nr 1471, bez paginacji.

lecano, aby kontynuować wysiłki poszukiwania rodzin w USA w celu uzyskania możliwości wyjazdu.

W innym memoriale pt. „Plan działalności na odcinku spraw muzułmańskich”, datowanym na 31.01.1947 r.³⁵, informowano, że „[...] można liczyć na pomoc Tatarów Polskich w Stanach Zjednoczonych [...] przed wojną 1939 roku właśnie oni najczęściej przyczynili się do odbudowy meczetów w kraju, zrujnowanych wojną 1914-1918; podobno i oni wysłali Tatarom Polskim do Włoch dość okazałe sumy”.

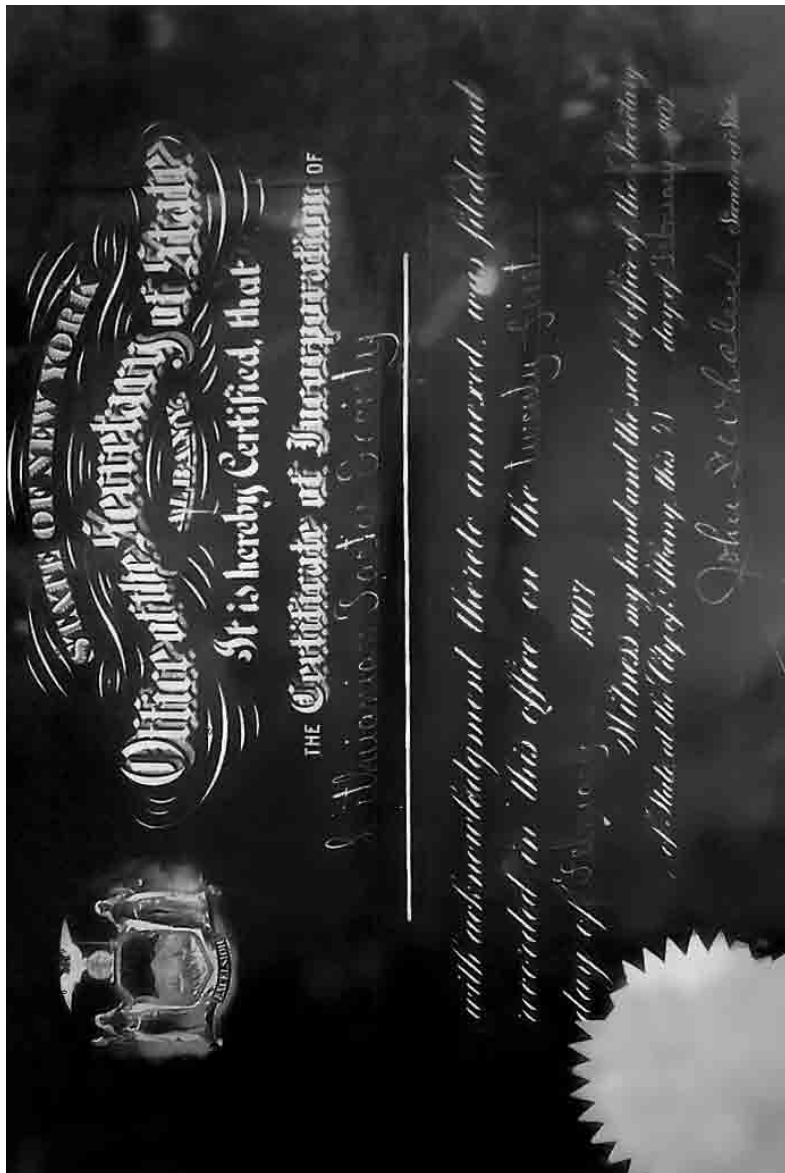
ZAKOŃCZENIE

Historia gminy tatarskiej, jej organizacji i meczetu w Nowym Jorku zasługuje na upamiętnienie. To opowieść o przenoszeniu się, osiedlaniu w nowym miejscu i wzbogacaniu go o własne doświadczenie. Stanowi ważny przyczynek nie tylko do dziejów Tatarów Rzeczypospolitej, ale również nader istotny, choć niewielki, element historii muzułmańskiej w Stanach Zjednoczonych.

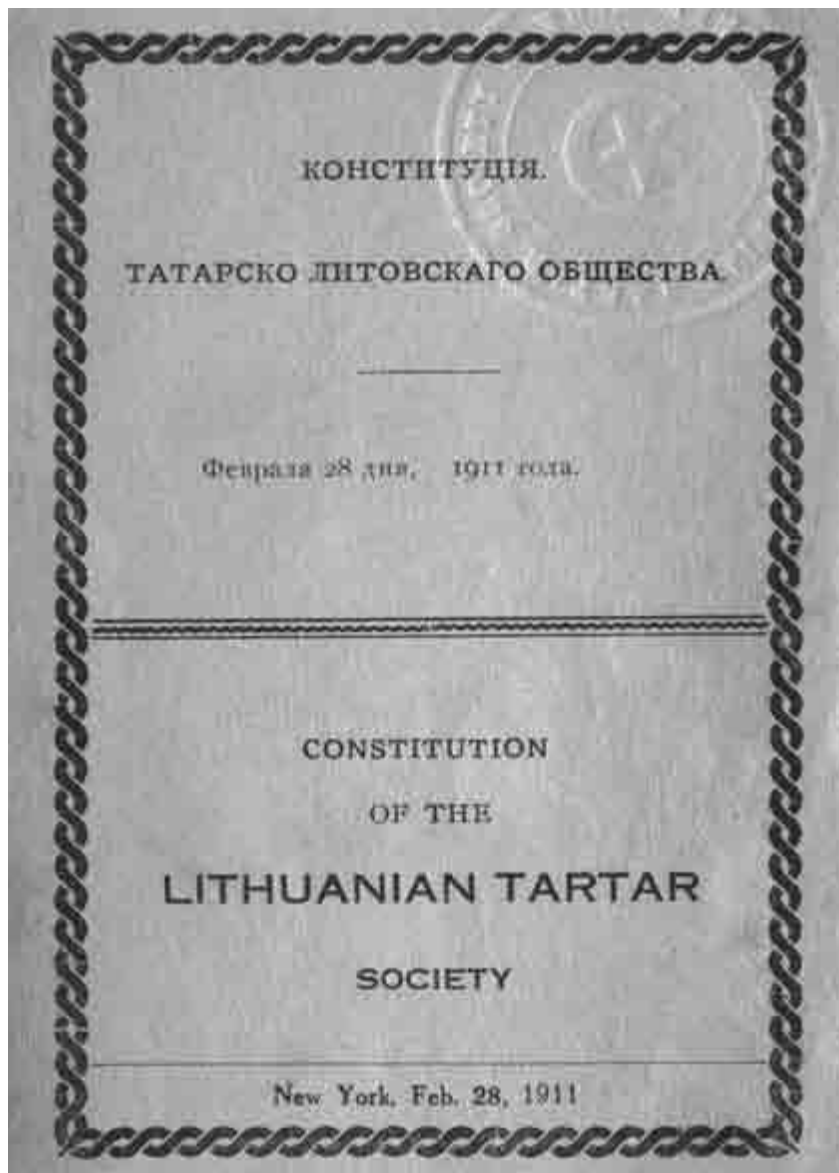
---

³⁵ Ibidem.

1. Dokument potwierdzający rejestrację Towarzystwa Tatarów Litewskich (Towarzystwa Tatarów Litewskich).

2. Statut Towarzystwa Tatarów Litewskich (Constitution of the Lithuanian Tartar Society), uchwalony 28 lutego 1911 roku – okładka.

14. Директоръ заведетъ книгу членствъ и будетъ представлять ея въ министерство.

Часть 7.

Възвѣщеніе.

1. Имѣнныя недвижимыя имущественныя вещи общины не подлежатъ продаже, даренію, залогу, ипотеке, а также иному отчужденію, если не съ согласія общины.

2. Вся недвижимая собственность общины подлежитъ обремененію въ пользу общины, если не съ согласія общины.

Часть 8.

1. Имѣнныя недвижимыя имущественныя вещи общины не подлежатъ продаже, даренію, залогу, ипотеке, а также иному отчужденію, если не съ согласія общины.

Все это вѣдѣно было постановлено съ согласія, съ присутствіемъ присутствіемъ.

Подписанъ:

Секретарь общины,
Иванъ Иванъ.

CONSTITUTION.

OF THE

LITHUANIAN TARTAR SOCIETY

SECTION I.

This Society shall bear the name of LITHUANIAN TARTAR SOCIETY.

SECTION II.

All property, either real or personal, which this Society may possess, or may hereafter acquire by gift, purchase, devise, lease or otherwise, shall be and remain the property of this Society, and be controlled and managed as the laws of the Society shall hereinafter be made.

SECTION III.

The Society shall own a piece of ground for the burial place of its members.

SECTION IV.

The government of the Society shall be vested in a Board of Directors, seven in number, consisting of the President, Vice-President, Treasurer, Secretary and three of the members elected in an annual meeting of the Society.

SECTION V.

Meetings shall be held every three months. All members must be notified in writing of the time and place of each meeting.

BY-LAWS

ARTICLE I.

Membership

SECTION 1. Any man seeking membership in this Society shall be over the age of 20 years and possess a good moral character.

3. Statut Towarzystwa Tatarów Litewskich (Constitution of the Lithuanian Tartar Society), uchwalony 28 lutego 1911 roku – wybrane strony.

IT IS HEREBY CERTIFIED THAT THE

Certificate of Incorporation
of
American-Mohammedan Society, Inc.,

incorporated in the State of New York on the 10th day of December 1907

The above copy has been read and approved by the Department of State at the City of Albany this 10th day of December 1907

Robert Moore
Secretary of State

5. Ręcznie haftowany sztandar American Mohammedan Society.

<u>LITHUANIAN TARTAR SOCIETY</u>	(organized 2 February 1907)
<u>AMERICAN MOHAMMEDAN SOCIETY, INC</u>	(registered 29 November 1927)
<u>MUSLIM MOSQUE, INC</u>	(reregistered 2 May 1957)
<u>MOSLEM MOSQUE, INC</u>	(reregistered 16 May 1963)

MULNAHS

Samuel Rafalowitz	3 De Shaker Abranowitz - Arab's Uncle @ John Chalecki
Sam Raffel (Soloman Rafalovitch)	
Alexander Shunkewich - First Mulnah	
Alex Yasinsky	
Adam Alexander (Aleksandrowicz)	
(Ibrahim) Bronislaw ABjewicz	
David Moorzitz	
Hadji Ibrahim Ratkewitch	
(Hadji - honorary title for a pilgrim to Mecca, Saudi Arabia)	

PRESIDENTS

1907 -	- Jacob Saforowitz - First President - Lithuanian Tartar Society	
1919 -	- John Safer (Saferevich)	" " "
Nov. 20, 1922	- Jake Gambitsky	" " "
1926 -	- Adam Mucha	" " "
Jan. 28, 1928	- Jacob Gambitsky	" " "
Feb. 23, 1928	- Adam Mucha	" " "
Jan. 1933 - Dec. 1937	- Thomas Morowsky	" " "
Jan. 1938 - Dec. 1940	- Sam Albeavitch	" " "
Jan. 1941 - Dec. 1943	- Thomas Morowsky	" " "
Jan. 1944 - Dec. 1946	- Alex Yasinsky	" " "
Jan. 1947 - Dec. 1948	- Thomas Morowsky	" " "
Jan. 1949 - Dec. 1954	- Stephen Benjamin Yakobofsky (Ben Jacobs)	" " "
Jan. 1955 - Dec. 1955	- Thomas Morowsky	" " "
Jan. 1956 - Dec. 1956	- Alex Chester (Chesbeavitz) - Mark -	" " "
Jan. 1957 - Dec. 1962	- Steve Shabnowitz	" " "
Jan. 1963 - Dec. 1968	- Jack Bonowitz	" " "
Jan. 1969 - Dec. 1974	- Amurat Bogushevitz	" " "
Jan. 1975 - Sep. 1975	- Jack Bonowitz	" " "
Sep. 1975 - Dec. 1976	- Steve Shabnowitz	" " "
Jan. 1977 - Dec. 1984	- Jack Gambitsky	" " "
Jan. 1985 - Dec. 1988	- Alexander Challas (Szczesnowicz)	" " "
Jan. 1989 -	- Allen Bonowitz	" " "

6. Kalendarium gminy-organizacji, wykaz przewodniczących oraz imamów (mułłów).

LEM MOSQUE, INC. WAS FIRST ORGANIZED AS - "LITHUANIA TARTAR SOCIETY"
FEBRUARY 2, 1907.

THUANIA TARTAR SOCIETY" WAS CHANGED AND INCORPORATED ON NOVEMBER 29,
7 TO "AMERICAN MOHAMMEDAN SOCIETY, INC."

ERICAN MOHAMMEDAN SOCIETY, INC." WAS CHANGED AND OFFICIALLY REGISTERED
MAY 2, 1957 TO "MUSLIM MOSQUE, INC."

SLIM MOSQUE, INC." CHANGED AND OFFICIALLY REGISTERED ON MAY 16, 1963
"MOSQUE MOSQUE, INC."

ORD OF PRESIDENTS SERVING FROM - FEBRUARY 2, 1907

MR. JACOB SAFAREWITZ 57 HENRY ST., N.Y.C.	FIRST PRES. - "LITHUANIA TARTAR SOCIETY"
MR. JAKE GEMBITSKY	NOV.20, 1922 "LITHUANIA TARTAR SOCIETY"
MR. JACOB GAMBITSKY	JAN.28, 1928 "AMERICAN MOHAMMEDAN SOCIETY"
MR. ADAM MUCHA	FEB,23, 1928
MR. TOM MOROWSKY	JAN. 1933 TO DEC. 1937 - 5 YEARS
MR. SAM ALLEAVITCH	JAN. 1938 TO DEC. 1940 - 3 YEARS
MR. TOM MOROWSKY	JAN. 1941 TO DEC. 1943 - 3 YEARS
MR. ALEX YASINSKY	JAN. 1944 TO DEC. 1946 - 3 YEARS
MR. TOM MOROWSKY	JAN. 1947 TO DEC. 1948 - 2 YEARS
MR. BEN JACOBOSKY	JAN. 1949 TO DEC. 1954 - 6 YEARS
MR. TOM MOROWSKY	JAN. 1955 TO DEC. 1955 - 1 YEAR
MR. ALEX CHESTER	JAN. 1956 TO DEC. 1956 - 1 YEAR
MR. STEVE SHABNOWITZ	JAN. 1957 TO DEC. 1962 - 6 YEARS
MR. JACK BONOWITZ	JAN. 1963 TO DEC. 1968 - 6 YEARS
MR. AMURAT BOGUSHEVITZ	JAN. 1969 TO DEC. 1974 - 6 YEARS
MR. JACK BONOWITZ	JAN. 1975 TO SEPT. 1975 - 9 MONTHS
MR. STEVE SHABNOWITZ	SEPT 21, 1975 TO DEC 1976 (1yr & 3 months)
MR. JACK GAMBITSKY	JAN. 1977 TO DEC. 1984 - 8 YEARS
MR. ALEXANDER CHALLES	JAN. 1985 TO DEC. 1988 - 4 YEARS
MR ALLEN BONOWITZ	JAN. 1989 TO

'THE CRESCENT'

HELLO and WELCOME to the first edition of The Crescent. This is a paper devoted to religion and the latest news among our fellow Muslims. We will try our best to make it both interesting and informative to all readers. First, to start the ball rolling, we would like to ~~introduce~~ introduce to you the people on the newspaper staff:

VOL. I.
NO. 1.

Editor	Jack Moorwitz
Associate Editor	Allen Bonowitz
Reporters:	Marion Moorwitz
	Annette Hakkil
Religious Items	Abu Rotkowitz

The staff invites you to send all material for publication, (news, ideas or criticisms) to The Crescent, c/o Muslim Mosque, Inc., 104 Powers Street, Brooklyn 6, New York.

In the Name of Allah
The Benificent, The Merciful
Quran 25: 1 & 2

"Truly we have given thee an abundance
of good; therefore, pray and sacrifice."

Just as one needs to wash his body to feel cleaner, so does he need to wash his soul to feel purer. There is only one way that this can be done and that is by humble prayer and by sacrifice. The sacrifice is through fasting and by doing good to one's fellow man, beginning, first, with his very own community. One need not be very wise to understand this eternal truth. Only from such action can we feel spiritual peace and the ability to endure in times of trial, feeling sure of God's Grace, Mercy and Salvation.

These, then, are our ideals that are followed in my effort at the Mosque on Friday nights. We learn how to worship and why we worship as we do, and we teach these learnings to our children by instruction and by our own example. In turn, we find benefit in Unity, in Co-operation, in better children and a sense of belonging to an active Brotherhood.

This, then, is our way of life. If you find such things to your liking, you need not be a member of the Society in joining us to build a better and a richer Muslim Community.

Thanks

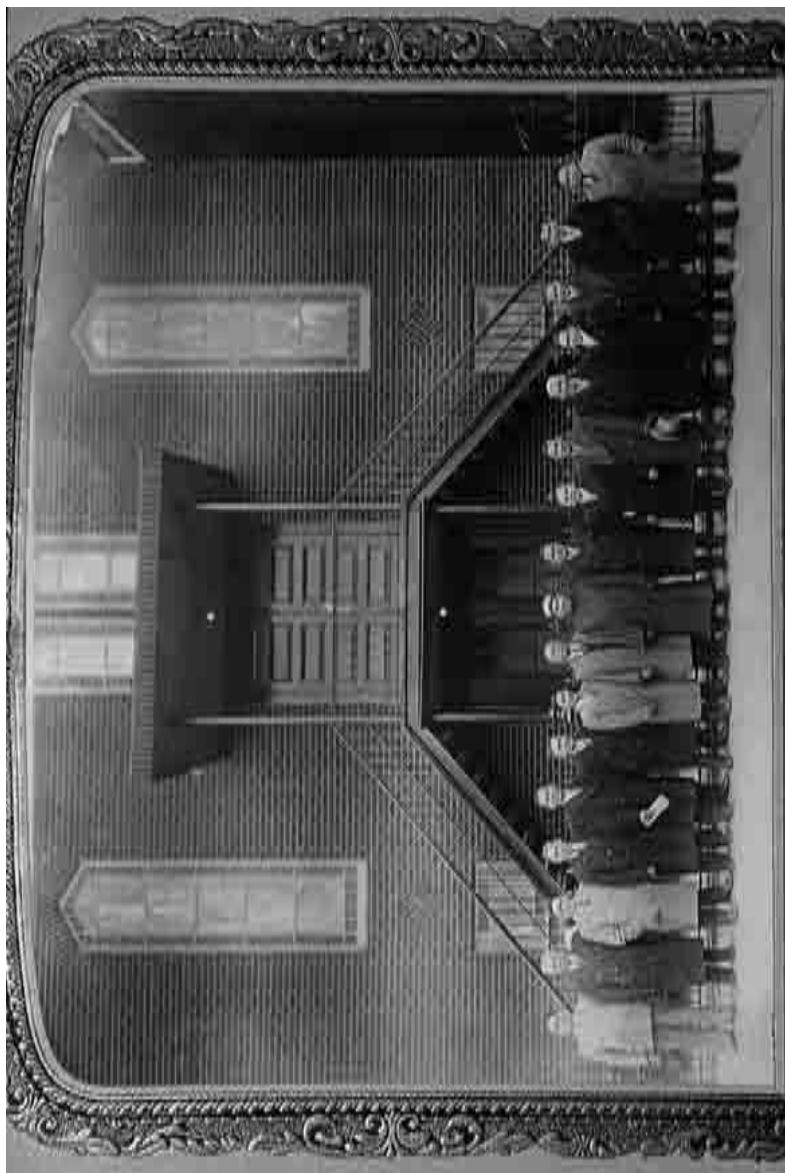
9. Budynek meczetu przy 104 Powers Street, widok z roku 1940. Zdjęcie z kolekcji fotografii podatkowych, przechowywane w archiwum miasta Nowego Jorku (New York Department of Records, Municipal Archives, „Tax” Department Photograph). Tego typu zdjęcia wykonywano w celu usprawnienia systemu szacowania wartości nieruchomości. Widniejące na nim białe plamy są wynikiem użycia taśmy celuloidowej (azotanu celulozy).

10. Członkowie gminy tatarskiej, rok 1934.

11. 1) Sam Chesbowitz, 2) (?) Bogdanowicz, 3) Joseph Alexander, 4) David Rorkowitz,
 5) Sam Rafalowitcz, 6) Adam Mucha, 7) Alex Yesinski, 8) John Smolsky,
 9) Sam Rafalowitcz, 10) Tom Morowsky, 11) Sam Alleavitch, 12) (?),
 13) Dave Rowe (Ryzwanovitch), 14) Alex Bosch (Bogushevitz),
 15) Ben Shabanowitz, 16) Sam Wazniak, 17) (?)

12. Członkowie gminy tatarskiej.

13. Tablica informacyjna przed meczetem.

14. Okładka czasopisma zawierającego artykuł poświęcony nowojorskiej gminie tatarskiej.

15. W meczecie prowadzono lekcje z zakresu podstaw języka arabskiego, recytacji Koranu i religii.

16. Wspólna modlitwa po lekcjach pod przewodnictwem imama.

17. W meczecie prowadzono lekcje z zakresu podstaw języka arabskiego, recytacji Koranu i religii.

18. Siedmioletni Sam recytuje werset z Koranu (17:23):

I postanowił twój Pan, abyście nie czcili nikogo innego, jak tylko Jego; i dla rodziców – dobroć!

A jeśli jedno z nich lub oboje osiągną przy tobie starość, to nie mów im: „precz!” i nie popychaj ich, lecz mów do nich słowami pełnymi szacunku! (Koran w tłum. Józefa Bielawskiego, PIW, Warszawa 1986).

19. Budynek meczetu – obecny wygląd.

20. Budynek meczetu – obecny wygląd.

21, 22, 23. Wnętrze meczetu – obecny wygląd.

24, 25. Wnętrze meczetu – obecny wygląd.

26. Wnętrze meczetu – obecny wygląd.

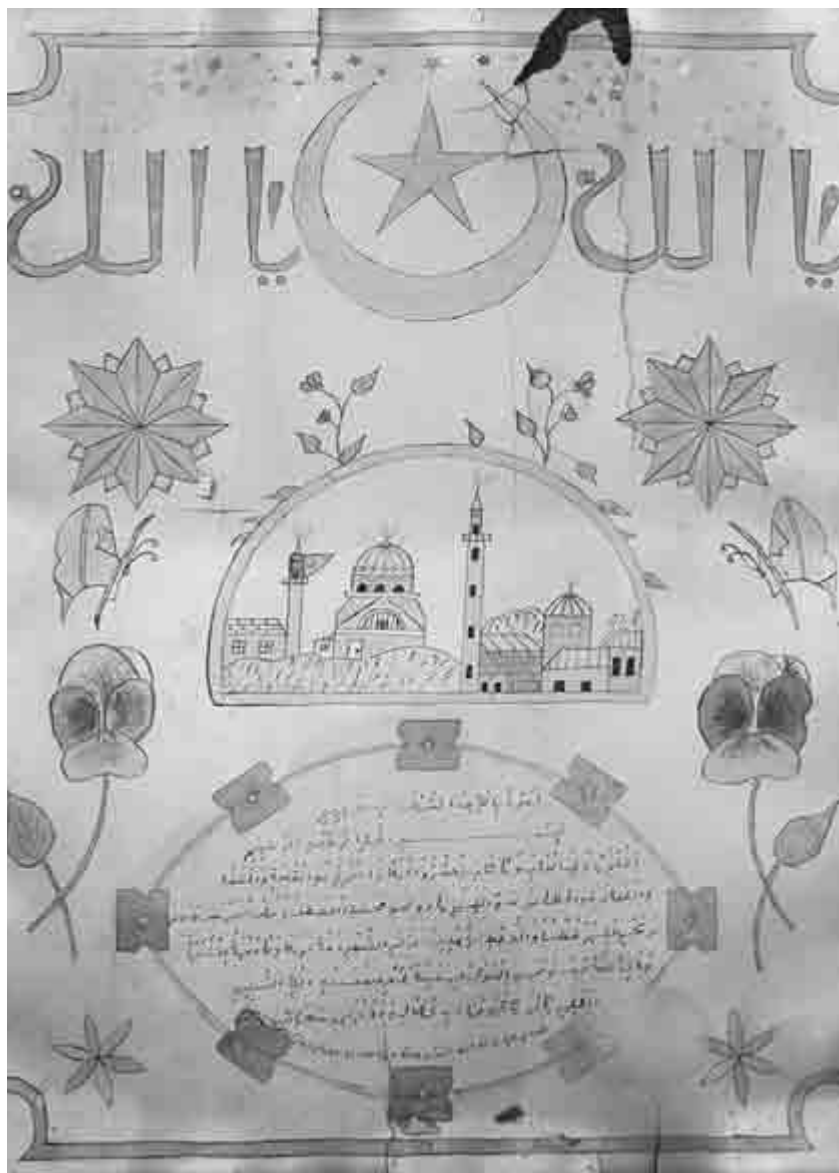

27, 28. Wnętrze meczetu – obecny wygląd.

29. Muhir znajdujący się w meczecie.

30. Muhir znajdujący się w meczecie.

31. Muhir znajdujący się w meczecie.

32, 33. Muhiry znajdujące się w meczecie.

ANEKS

WYKAZ PRZEWODNICZĄCYCH LITHUANIAN TARTAR SOCIETY

1. Jacob Safarewitz (Saforowitz) – Jakub Safarewicz – od 2.02.1907 r. do roku 1919 – lub do 19.11.1922 r.
2. John Safer (Saferevitch) – Jan Safarewicz – od roku 1919 do 19.11.1922 r.
3. Jake Gembitsky – Jakub Gembicki – od 20.11.1922 r. do roku 1926 – lub do 28.11.1927 r.
4. Adam Mucha – od roku 1926 do 28.11.1927 r.

WYKAZ PRZEWODNICZĄCYCH AMERICAN MOHAMMEDAN SOCIETY

1. Jake Gembitsky – Jakub Gembicki – od 29.11.1927 r. do 27.01.1928 r.
2. Adam Mucha – od 29.11.1927 r. do 27.01.1928 r.
3. Jacob Gambitsky – Jakub Gembicki – od 28.01.1928 r. do 22.02.1928 r.
4. Adam Mucha – od 23.02.1928 r. do 12.1932 r.
5. Thomas (Tom) Morowsky – Tomasz Morawski – od 01.1933 r. do 12.1937 r.
6. Sam Alleavitch – Samuel Alijewicz – od 01.1938 r. do 12.1940 r.
7. Thomas (Tom) Morowsky – Tomasz Morawski – od 01.1941 r. do 12.1943 r.
8. Alex Yasinsky – Aleksander Jasiński – od 01.1944 r. do 12.1946 r.

9. Thomas (Tom) Morowsky – Tomasz Morawski – od 01.1947 r. do 12.1948 r.
10. Stephen Benjamin Jakobofsky (Ben Yacobosky, Ben Jacobs) – Stefan Benjamin Jakubowski – od 01.1949 r. do 12.1954 r.
11. Thomas (Tom) Morowsky – Tomasz Morawski – od 01.1955 r. do 12.1955 r.
12. Alex Chester (Chesbeavitz) – Aleksander Chazbijewicz – od 01.1956 r. do 12.1956 r.
13. Steve Shabnowitz – Stefan Szabanowicz – od 01.1957 r. do 1.05.1957 r.

WYKAZ PRZEWODNICZĄCYCH MUSLIM MOSQUE

1. Steve Shabnowitz – Stefan Szabanowicz – od 2.05.1957 r. do 12.1962 r.
2. Jack Bonowitz – Jakub Bonowicz (?), Szabanowicz (?) – od 01.1963 r. do 15.05.1963 r.

WYKAZ PRZEWODNICZĄCYCH MOSLEM MOSQUE

1. Jack Bonowitz – Jakub Bonowicz (?), Szabanowicz (?) – od 16.05.1963 r. do 12.1968 r.
2. Amurat Bogushevitz – Amurat Boguszewicz – od 01.1969 r. do 12.1974 r.
3. Jack Bonowitz – Jakub Bonowicz (?), Szabanowicz (?) – od 01.1975 r. do 09.1975 r.
4. Steve Shabnowitz – Stefan Szabanowicz – od 21.09.1975 r. do 12.1976 r.
5. Jack Gambitsky – Jakub Gembicki – od 01.1977 r. do 12.1984 r.
6. Alexander Challes (Challas) – Aleksander Szczęsnowicz – od 01.1985 r. do 12.1988 r.
7. Allen Bonowitz – Allen Bonowicz (?), Szabanowicz (?) – od 01.1989 r.

WYKAZ IMAMÓW (MUŁŁÓW)

1. Samuel Rafalowicz – Samuel Rafałowicz
2. Sam Rafael (Suleman Rafulovitch) – Samuel (?) (Sulejman) Rafałowicz
3. Alexander Shunkewich – Aleksander Szynekiewicz – pierwszy mułła
4. Alex Yasinsky – Aleksander Jasiński
5. Adam Alexander – Adam Aleksandrowicz
6. Bronislaw (Ibrahim) Alijewicz – Bronisław (Ibrahim) Alijewicz
7. David Moorzitz – Dawid Murzicz
8. Hadji Ibrahim Ratkewitch – Hadži Ibrahim Radkiewicz

Odręczny dopisek na liście: Al Aramowicz – Aleksander Abramowicz
John Chalecki – Jan Chalecki

REDAKCJA PISMA „THE CRESCENT”

Redaktor: Jack Moorzitz – Jakub Murzicz

Zastępca redaktora: Allen Bonowitz – Allen Bonowicz (?)
– Szbanowicz (?)

Dziennikarze: Marion Moorzitz – Marion Murzicz
Annette Hakki

Sprawy religijne: Abe Rotkowitz – Abraham Rotkiewicz, Rodkiewicz (?),
Radkiewicz (?)

NEW YORK'S MOSQUE OF THE COMMONWEALTH

HISTORY OF THE TARTAR COMMUNITY IN THE USA

(Abstract)

Tartars from the areas of present Lithuania, Poland and Belarus emigrated to the United States as early as the late 19th century and the early 20th century. They were looking for better living conditions there. They originated mainly from the regions of Vilnius, Kovno, Grodno and Minsk. In total, over 500 Tartars left. To the new country, where they had decided to take up residence, they brought with them not only the memory about the distant land of their fathers, but also their Muslim religion.

Some of these Tartar emigrants settled in New York. In Williamsburg, a neighborhood in the northern part of Brooklyn, they established the Lithuanian Tartar Society on February 2, 1907.

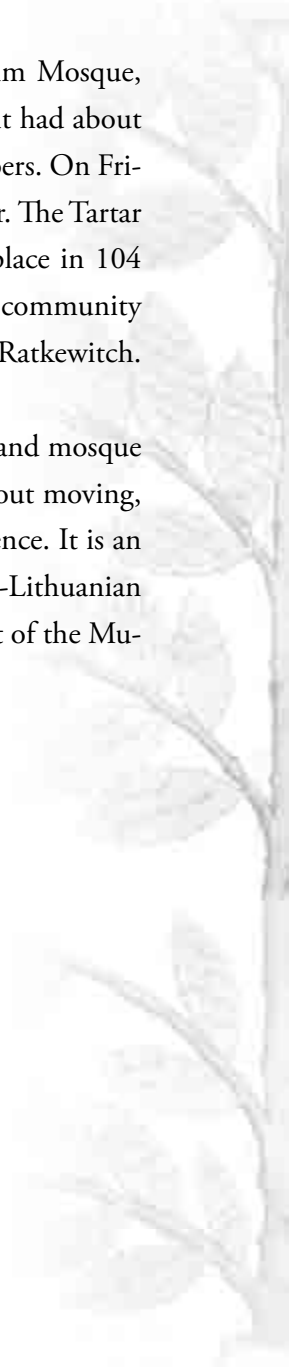
In scientific literature we can find the opinion that Tartars of the commonwealth established the first in New York organisation (corporate body) that bought real estate in order to practise the Islamic religion.

Imams were appointed, prayers were conducted, holidays were celebrated, and all Muslims were invited.

On November 29, 1927, this organisation was transformed into the American Mohammedan Society. On August 22, 1934, the new statute was validated, which included the idea of social work and religious community.

On May 2, 1957, the organisation was named Muslim Mosque, and on May 16, 1963 - Moslem Mosque. In the 1950's, it had about 400 members. In 1991, it counted about 200 book members. On Fridays or Sundays, up to 40 members used to come to prayer. The Tartar Moslem Mosque still stands in New York, in the same place in 104 Powers Street. It gathers most probably the oldest Muslim community in the USA. The organisation's current secretary is Alyssa Ratkewitch. Erhan Yildirim of Turkish descent is the local imam.

The history of the Tartar community, its organisation and mosque in New York is worth commemorating. This is a story about moving, settling in a new place, and enriching it with own experience. It is an important contribution not only to the history of Polish-Lithuanian Tartars but also a highly significant, though little, element of the Muslim history in the USA.

НЬЮ-ЙОРКСКАЯ МЕЧЕТЬ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ

ИСТОРИЯ ТАТАРСКОЙ ВОЛОСТИ В СОЕДИНЁННЫХ ШТАТАХ

(Резюме)

Татары с территорий современной Литвы, Польши и Белоруссии уезжали в Соединённые Штаты уже под конец XIX и в начале XX вв. Причиной было улучшение жизненных условий. В большинстве случаев они происходили из районов Вильно, Ковно, Гродно и Минск. Всего их выехало более пятиста. В новую страну, где решили обосноваться, забрали с собой не только лишь память о далёкой земле отцов, но и свою мусульманскую веру.

Часть этих татарских эмигрантов поселились в Нью-Йорке, где 2 февраля 1907 года, в находящемся в северной части Бруклина районе Вильямсбург, основали Lithuanian Tartar Society. В научной литературе можно найти мнение, что татары Речи Посполитой основали первую организацию (corporate body) в Нью-Йорке, которая купила недвижимость с целью практикования религии ислама. Выбирали имамов, молились, устраивали праздники, на которые приглашали всех мусульман.

29 ноября 1927 года организацию преобразили в American Mohammedan Society, а 22 августа 1934 г. утвердили

новый статут, в котором заключили идею общественной деятельности и религиозной общественности.

2 мая 1957 г. организацию переименовали в Muslim Mosque, а 16 мая 1963 г. - Moslem Mosque. В 50-ых годах XX века она состояла из четырёхсот человек. В 1991 г. насчитывала около 200 так называемых присутствующих в списке членов. По пятницам или воскресеньям на молитву приходило до сорока членов организации. До сегодняшнего дня в Нью-Йорке существует Moslem Mosque, в том же месте, как и прежде, по адресу 104 Powers Street, которая вероятно сосредотачивает самую старшую мусульманскую общественность в Соединённых Штатах. На данный момент обязанности секретаря исполняет Алисса Раткевич. Имамом является Эрхан Илдирир, турок по происхождению.

История татарской волости, её организации и мечети в Нью-Йорке заслуживает на увековечение. Это рассказ о переезде, обосновании на новом месте и обогащении его своим опытом. Она является важным вкладом не только в историю польско – литовских татар, но и весьма существенным, хоть и небольшим, элементом мусульманской истории в Соединённых Штатах.

Tłumaczenie: *Tatjana Čachorovska*

NIUJORKO ŽEČPOSPOLITOS MEČETĖ

TOTORIŲ VALSČIAUS ISTORIJA JUNGTINĖSE VALSTIJOSE

(Santrauka)

Totoriai iš šiuolaikinės Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos teritorijų į Jungtines Valstijas išvažiuodavo jau XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje. Visu pirma ieškojo ten gyvenimo sąlygų pagerėjimo. Daugiausia buvo kilę iš Vilniaus, Kauno, Gardino ir Minsko rajonų. Viso jų išvažiavo daugiau nei penki šimtai. Į naują valstybę, kur nusprendė apsigyventi, pasiemė su savimi ne tik atsiminimą apie tolimą tėvų žemę, bet ir savo musulmonišką tikėjimą.

Dalis tų totorių emigrantų apsigyveno Niujorke, kur vasario 2 d. 1907 m. Viliamsburge, rajone Bruklino šiaurėje, įkūrė Lithuanian tartar society. Mokslinėje literatūroje galima rasti požitūrį, kad Niujorke Žečpospolitos Totoriai įkūrė pirmąją organizaciją (corporate body), kuri nusipirko nekilnojamąjį turtą siekiant praktikuoti islamo religiją. Rinko imamus, meldėsi, rengė šventes, į kurias kviesdavo visus musulmonus.

Lapkričio 29 d. 1927 m. organizaciją pertvarkė į American mohammedan society, o rugpjūčio 22 d. 1934 m. buvo patvirtintas naujas statusas, kuriame atsudurė visuomeninės veiklos ir religinės visuomenės idėjos.

Gegužės 2 d. 1957 m. organizacija pakeitė pavadinimą į Muslim Mosque, o gegužės 16 d. 1963 m. – į Moslem Mosque. 50 metais XX amžiaus joje buvo apie keturi šimtai žmonių. 1991 m. organizacijai priklausė apie du šimtai taip vadinamų egzistuojančių sąrašė narių. Penktadieniais arba sekmadieniais maldose dalyvavo iki keturiasde-

šimties organizacijos narių. Iki šių dienų Niujorke egzistuoja Totorių Moslem Mosque, esanti toje pačioje vietoje adresu 104 Powers Street. Tikriausiai sutelkia pačią seniausią musulmonų visuomenę Jungtinėse Valstijose. Sekretoriaus pareigas eina Alyssa Ratkievič, imamo – Erhan Yildirim, Turkas pagal kilmę.

Totorių valsčiaus, jos organizacijos ir mečetės istorija Niujorke nuspėlia paminėjimo. Tai pasakojimas apie persikėlimą, apsigyvendinimą naujoje vietoje ir jos praturtinimą nuosava patirtimi. Tai sudaro svarbų įnašą ne tik į Lenkų – Lietuvių Totorių istoriją, bet taipogi itin esmingą, nors ir nedidelį, musulmonų istorijos Jungtinėse Valstijose elementą.

Tłumaczenie: *Tatjana Čachorowska*

POLONYA-LİTVANYA TATARLARININ NEW YORK CAMİİ

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE TATAR CEMAATİNİN TARİHİ

(Özet)

Bugünkü Litvanya, Polonya ve Belarus topraklarında yaşayan Tatarlar Birleşik Devletlere 19'uncu yüzyılın sonuna doğru ve 20'nci yüzyılın başında gitmeye başladılar ve orada, her şeyden önce yaşam şartlarının iyileşme olanaklarını aradılar. Çoğunluğu Vilnius, Kaunas, Grodno ve Minsk bölgelerindendi. Yaklaşık 500'ün üzerinde insan Amerika'ya göçtü. Onlar yaşamak kararını verdikleri yeni vatanlarına sadece uzak ata memleketinden anılarını değil, aynı zamanda İslam dinini de beraberlerinde getirdiler.

Tatar göçmenlerinin bir kısmı New York'a yerleşti ve 2 Şubat 1907 günü Brooklyn semtinin Williamsburg mahallesinde Lithuanian Tatar Society (Litvanya Tatarlarının Cemiyeti)'ni kurdular. Bazı bilimsel kaynaklarda, toplu ibadetler için hizmet verecek bir binayı satın alan bu cemiyetin, bir ilk olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Bu yer, yıllar boyunca imamların atanmasında, dinsel ibadetlerin yapılmasında ve bayramların kutlanmasında etkin oldu.

Cemiyet 29 Kasım 1927 günü American Mohammedan Society (Amerikan Müslüman Cemiyeti)'ne çevrildi, 22 Ağustos 1934'te ise topluluğun toplumsal ve dinsel etkinlik fikrini belirleyen yeni tüzüğü kabul edildi.

Cemiyet 2 Mayıs 1957 günü Muslim Mosque, 16 Mayıs 1963'te ise Moslem Mosque adını aldı. Bu örgütün 20'nci yüzyılın 50'li yıl-

larında 400'e yakın üyesi vardı. 1991 tarihli üye listesinde 200 kadar kişi bulunurken, Cuma veya Pazar günlerinde namaza katılanlar kırka yakındı. Moslem Mosque, kuruluşundan bugüne New York'ta, aynı yerde, 104 Powers Street adresinde bulunmakta ve büyük olasılıkla Birleşik Devletlerdeki en eski Müslüman topluluğunu bir araya getirmektedir. Şimdilerde cemiyet sekreterliğini Alyssa Ratkewitch, imamlık görevini ise Türkiye asıllı Erhan Yıldırım yürütmektedir.

Tatarların, cemaatinin ve söz konusu camiinin tarihsel varlıkları anılmaya değerdir. Bu çalışma bir göçün hikâyesi olduğu kadar, aynı zamanda yeni mekânlara yerleşen insanların bu mekânlara kendi yaşam deneyimlerini nasıl kattıklarını anlatan bir öyküdür de. Bu bağlamda; Polonya-Litvanya Tatarlarının tarihine mütevazı bir katkıyla birlikte, ABD'de var olan İslam tarihinin küçük fakat önemli bir parçasını ele almaktadır.

Tłumaczenie: *dr hab. Grażyna Zajac*

Zakład Turkologii, Instytut Orientalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego
w Krakowie

مسجد الجمهورية البولندية في نيويورك تاريخ جالية النتر في الولايات المتحدة الأمريكية مُلخَّص

بدأت هجرة النتر إلى الولايات المتحدة الأمريكية مع نهاية القرن التاسع عشر وبداية العشرين. وكان هؤلاء المهاجرون من سكان المقاطعات التابعة اليوم لكل من ليتوانيا وبولندا وروسيا البيضاء، وينحدرون بشكل رئيسي من المدن التالية: فيلنو، كوفنو، غرودنو، مينسك، حيث تعدى عددهم الخمسمائة فرد. كان هدفهم الأول البحث عن ظروف حياتية أفضل. وعند مغادرتهم حملوا معهم إلى البلد الجديد الذي فيه قرروا العيش، ليس فقط ذكرى أرض آبائهم البعيدة، بل أيضا معتقداتهم الإسلامية.

استوطن جزء من المهاجرين النتر في مدينة نيويورك، حيث ساهموا في يوم 2 فبراير / شباط سنة 1907 بتأسيس جمعية النتر الليتوانيين (Lithuanian Tartar Society)، وذلك في حي ويليامسبورغ، الكائن في الجزء الشمالي من بروكلين.

وتفيدنا المراجع العلمية بأخبار مؤكدة، مفادها أن نتر الجمهورية البولندية آنذاك، كانوا أول من سارع في تشكيل تنظيم في نيويورك (corporate body)، وبأن هذا التنظيم قام بشراء مبنى في المدينة بهدف ممارسة الشعائر الإسلامية فيه.

وترتب على هذا تعيين الأمانة لتنظيم وإدارة المصلين والاحتفال بالأعياد مع دعوة كل المسلمين للمشاركة فيها.

في يوم 29 نوفمبر / تشرين الثاني سنة 1927 قرر ذلك التنظيم أن يحمل اسما جديدا له: "الجمعية الأمريكية المحمدية" (American Mohammedan Society)، بينما في يوم 22 أغسطس / آب سنة 1934 تم اعتماد دستور داخلي جديد ينص على مبادئ مزاولة النشاط الاجتماعي والديني من قِبَل المسلمين.

في يوم 2 مايو / أيار سنة 1957 قامت الجمعة بتغيير اسمها إلى "المسجد الإسلامي" (Muslim Mosque)، وفي 16 مايو / أيار سنة 1963 أجرت تغييرا طفيفا في تسميتها - Moslem Mosque. في خمسينيات القرن العشرين بلغ عدد أعضائها حوالي أربعمئة فرد، وفي سنة 1991 كان يتبعها حوالي مائتي عضو، ما يسمون بالمسجلين في لائحة الانتساب، علما أنه في أيام الجمعة أو الأحد كان عدد المشاركين في الصلاة يصل إلى الأربعمائة شخص. هذا وما يزال Moslem Mosque موجودا في نيويورك حتى هذا اليوم، وفي نفس المكان، عند شارع Powers Street رقم 104. ولن نبالغ إذا قلنا بأنه ربما يجمع أقدم جماعة مسلمة في الولايات المتحدة الأمريكية. الأمين المسؤول عن الجماعة هي حاليا أليسا راتكيفيتش (Alyssa Ratkewitch)، بينما الإمام فاسمه إرهان يلديريم (Erhan Yildirim) وهو تركي الأصل.

تاريخ الجالية النترية في نيويورك مع تنظيماتها ومسجدها تستحق الذكرى والاهتمام. إنها قصة تحابكت فيها ظروف ووقائع الانتقال والاستيطان في مكان جديد وإغناها بتجارب ذاتية. هي حلقة مهمة ليس فقط في حياة النتر البولنديين - الليتوانيين، بل تشكل عنصرا نادرا لا يمكن التغاضي عنه، على الرغم من حجمه المتواضع، في التاريخ الإسلامي في الولايات المتحدة الأمريكية.

Tłumaczenie: dr Magdalena Lewicka
Pracownia Języka i Kultury Arabskiej
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

